

Barsten van liefde

Colofon

ISBN: 978 94 6365 744 0

1e druk 2025

© 2025, Margret van Paassen

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Barsten van liefde

Margret van Paassen

Voor mama

There is a crack in everything. That's how the light gets through.
Leonard Cohen

*In een beneveld landschap
wisselt onophoudelijk het zicht*

*De grenzen zijn ijl
tussen waarheid
die zich toont
en zich verhuult*

*Mineur en majeur
zijn als schering en inslag
in een voortdurend
verwaaiend verhaal*

Proloog

Sinds de verbouwing van mijn werkkamer hangen de foto's van mijn voorouders aan een andere muur. De zon heeft vat op ze gekregen. Sommige zijn vervaagd. Een foto in een lijst zonder beschermend glas is gaan krullen. Ik schaam me een beetje dat ik niet ingrijp om het verval te herstellen of op zijn minst tegen te gaan. Mijn blik blijft rusten op een portret van jou, dat nog redelijk onaangetast is gebleven. Mijn gedachten gaan terug naar de grote, vierkante kartonnen doos, waarin je alle foto's bewaarde. Als kind vond ik het heerlijk om daarin te grasduinen. Er zaten twee verschillende portretten in van jou die door een fotograaf gemaakt waren voor je trouwde. De foto waarop je een zachte uitdrukking op je gezicht had was mijn favoriet. 'Kijk mama,' zei ik terwijl ik je de foto liet zien, 'deze vind ik het allermooiste!' Je keek me afkeurend aan: 'O kind, dat vind ik een afschuwelijke foto, ik lijk de maagd Maria wel! Leg die maar gauw terug.'

Op mijn eenentwintigste verjaardag kreeg ik een portret van je. Natuurlijk niet de maagd Maria, maar die andere foto, waarop je een mooie, fiere en zelfbewuste uitstraling hebt. Sindsdien zijn er bijna veertig jaren verstreken en ben jij al meer dan vijftien jaar dood. Ik pak de foto van de muur. Je kijkt me recht aan, of misschien kijk je vooral het leven in. Het leven dat nog voor je ligt. Je lacht niet maar je mondhoeken krullen licht omhoog. Je lippen zijn smal en hebben een subtiële welving. Je neusvleugels hebben een gevoeligheid waardoor ik ieder moment verwacht dat ze zachtjes gaan trillen, alsof je een geur opsnuift of onraad ruikt. In je oor hangt een oorbel met twee kleine doorzichtige steentjes, die passen bij de doorzichtige kralen van je ketting en contrasteren met het zwarte kant van je jurk.

Het lijstje is oud en gammel. De achterkant is van karton, dat aan twee zijden los zit. De andere twee zijden worden bij elkaar gehouden door één verroest spijkertje en wat verkruimeld papieren tape. Voorzichtig peuter ik de foto eruit. Er komt een lief plaatje van een jongetje en meisje tevoorschijn op een bankje met twee hondjes en een poes. Misschien de oorspronkelijke afbeelding die in dit lijstje hoorde? Tot mijn verrassing staat er een tekst op de achterkant van de foto. In je mooiste hanenpoten schreef je: ‘Deze foto van mij is gemaakt, toen ik vermoedelijk 22 of 23 jaar oud was. Deze foto geef ik aan jou op je 21ste verjaardag. Hopende dat je dikwijls aan mij zult denken en me niet vergeet.’ Wat een wonderlijke woorden: in de hoop dat je me niet vergeet ... Nee we konden er niet zomaar op vertrouwen dat het vanzelf wel goed zou komen.

Het ene beeld roept het andere op. Voor mijn heilige communie had jij bedacht dat er een portret van mij geschilderd moest worden. Op drie woensdagmiddagen fietste ik naar een schilderess, een paar dorpen verderop, om te poseren. De avond ervoor maakte je met katoenen lapjes pijpenkrullen in mijn haar, zodat mijn half lange blonde haar mooi zou golven op het schilderij. Tijdens het communiefeest aten we aan een lange tafel met de familie. Op enig moment stond ik daar met een ingepakt schilderij in mijn armen, dat ik verrast openmaakte, terwijl iedereen toekeek. Want een cadeau hoorde een verrassing te zijn. Ik vond het een raar cadeau, ik kon er niet mee spelen en ook niet in lezen, zoals het boek dat ik van mijn juf gekregen had. Maar alle grote mensen vonden het prachtig, mijn oom was zo onder de indruk dat hij de schilderess vroeg om zijn zes dochters te portretteren.

De portretten van mijn nichtjes hingen drie aan drie aan weerszijden van hun eetkamertafel. Dat vond ik er wel gezellig uit zien. Ik hing in mijn eentje aan de muur van de achterkamer

op een groen barokbehang met gouden emblemen. Veel later kwam er een vergulde lijst omheen, met dezelfde kleur groen erin. Toen jullie naar een appartement verhuisden, kreeg ik het schilderij. Ik had er helemaal niets mee, ik leek wel een engel. Was ik dit? Of was dit het beeld wat jullie van me gemaakt hadden? Of was ik gewoon razend toen ik de onschuld zag, die bedolven werd onder het paradijs dat naar beneden stortte? Na jaren heb ik eindelijk de lijst eraf gesloopt, nu slingert het engelenkind zonder verguldsel ergens rond in huis.

En dan is er nog de foto, die op mijn achttiende gemaakt werd in San Diego voor het highschooljaarboek. Voor deze schoolfoto droegen alle meisjes eenzelfde zwartfluwelen top die op de rug met veiligheidsspelden werd vastgemaakt. Het liet de hals en een deel van de schouders vrij. De fotograaf kamde mijn blonde haren met uiterste precisie. Alle onregelmatigheden in de foto werden na afloop weggeretoucheerd. Ik stuurde een grote afdruk naar jullie. In een brief schreef je me hoe mijn knoestige neef van weinig woorden bij het zien van de foto vol bewondering uitriep: 'Ze lijkt wel een Madonna!' Berentrots was je. De ironie ontging je. Ik mocht wel op een Madonna lijken, maar jij niet ...

Maar om je de waarheid te zeggen, ik heb helemaal niets met gekunstelde perfectie. Wat heb je aan schoonheid zondererval? Wat is de dag zonder de nacht? Hoe kun je scheppen zonder te vernietigen? Wat blijft er over als je de rafelranden van een verhaal afknijpt? Wat als je mensen vangt in een beeld, in een keurslijf, dat langzaamaan verkalkt en een harnas wordt? Hadden we eigenlijk niet allebei een zelfde aversie tegen opgesloten worden in de heilige Maria. We wilden niet onbevlekt zijn, want we wisten allebei dat het leven ons getekend had. En ik wilde niets liever dan die tekens ontcijferen. Ik wilde het begrijpen. Waarom de liefde zoveel pijn deed ...

Langzaam begon het te dagen dat mijn nieuwe boek over

jou en mij moest gaan, over hoe de liefde tussen ons bekneld raakte, vreemde vormen aannam en waar wij desondanks naar bleven verlangen. Een verlangen dat maar niet wilde sterven. Over alles wat we nooit hebben uitgesproken, omdat we geen woorden hadden of bang waren de ander te kwetsen en zelf gekwetst te worden. Over hoe teleurgesteld jij was in mij als dochter en ik in jou als moeder.

Hoe kan ik dit verhaal vertellen? Hoe kan ik ons allebei een stem geven? Hoe kan ik jouw verhaal recht doen als ik zo weinig van je weet en ik het je niet meer kan vragen. Soms liep je met je zus mee naar de keuken, terwijl de mannen in de woonkamer achterbleven, en verzuchtte je: 'Ik zou wel een boek kunnen schrijven over mijn leven.' Een zin waar een wereld achter schuilging. Je zus kwam echter nooit op het idee om je te vragen wat je daar dan in op zou schrijven. Jullie stamden beiden uit een generatie die geen vragen stelde. Maar als je zus die vraag wel had gesteld, weet ik niet of je woorden gehad had om je uit te drukken. Het was niet alleen de druk van de vuile was niet buiten hangen, maar ook het gebrek aan taal waarmee je alle gevoelens die zich binnenin jou roerden naar buiten kon brengen. Af en toe zei je iets, een enkele zin, die boekdelen sprak. Zinnen die me zijn bijgebleven, die ik hervond in je brieven en kattebelletjes. Ook zijn er nog wat verdwaalde foto's die de diaspora overleefd hebben. Kan ik de sfeer en het verhaal achter die beelden en zinnen ontdekken en opnieuw tot leven wekken, nu ik vrijer naar je kan kijken, omdat ik niet langer voortdurend naar je liefde verlang.

En lukt het me om zelf tevoorschijn te komen? Hoe vaak zei je niet tegen mij: 'Jij kan zo goed praten!' Dat was waar, maar niemand zag dat mijn taalvaardigheid een perfecte dekmantel was voor alles waarover ik zweeg, voor al die woorden die ik had ingeslikt. Ik kan geen lelijke dingen over je schrijven, niet alleen vanuit de oeroude angst je liefde te verspelen en vanuit de ongelofelijk sterke loyaliteit tussen moeder en dochter, maar

ook omdat jij in de rol van vader belandt en ik in die van slachtoffer. Dat voelt meer als een gevangenis dan een bevrijding. Daar heb ik totaal geen zin in. Ik vind het geen recht doen aan de bonte tegenstijdigheid die onze relatie kleurde. Het doet me denken aan een documentaire van Adelheid Roosen uit de jaren negentig over vrouwen in Afrika. In een scène liggen de Afrikaanse vrouwen dubbel van de lach als Adelheid vertelt over wat ze zo node heeft gemist in de relatie met haar moeder. Ze vinden het vreemd en onbegrijpelijk dat Westerse vrouwen hun moeders de schuld geven van hoe ze zich voelen en dat zij psychiaters betalen om dat te mogen doen. Hilarisch vinden ze het.

Hoe kan ik mezelf van jou ontvlechten en je laten zien wie ik geworden ben? Hoe kan ik schrijven over het leven dat altijd wegen zoekt om zich te uiten en zich perst in vormen, die ogenschijnlijk fout en gebrekkig zijn, maar uiteindelijk uittingen zijn van liefde. Ik wil een verhaal vanuit liefde schrijven. Liefde voor het leven in al haar verschijningsvormen, voor alles wat gelukt en mislukt is, voor alles wat onbeschrijfelijk mooi en wanstaltig was.

Ik wil mezelf aan jou laten zien: kijk eens mama wie ik geworden ben. Kijk eens mama hoe mijn leven vorm heeft gekregen en hoe jij en jouw liefde in mij voortleven. Hoe de beknelde liefde tussen ons eindelijk vrij kan stromen. Kijk eens mama hoe de dood ons heeft bevrijd en mij mijn moeder heeft teruggegeven.

Het duurde lang voordat ik een vorm, een toon, een ritme vond van waaruit ik het verhaal kon vertellen. Monnikenwerk, dat jaren en jaren in beslag nam. Vaak wilde ik het bijltje erbij neergooien. Toch pakte ik iedere keer de pen weer op, ik kon niet anders. Tijdens een schrijfretraite in Friesland had ik de draad weer te pakken om even later opnieuw vast te lopen. Aperte tegenzin. Ik was klaar met zwaar! Ik had behoefte aan

lichtheid, aan speelsheid en niet aan die zwaarte waar ons gezin jarenlang onder gebukt ging. Het was prachtig voorjaarsweer. Onwaarschijnlijk warm voor februari. Ik besloot mezelf vrijaf te geven.

Met een kopje koffie installeerde ik me op de veranda grenzend aan de tuin. Nietsvermoedend zat ik in een ouderwetse schommelstoel omringd door het gekwetter van veel te vroege voorjaarsvogels. Met de weldadige warmte van de zon op mijn huid doezelde ik langzaam weg. In het tussengebied van waken en dromen verscheen er een bonte stoet figuren, die zich een voor een aan me voorstelden.

Aan het hoofd van de parade loopt een brutaaltje, je kunt het zo zien aan haar smoeltje.

‘Ik heet Parmantia, Recalcitrantia, Militanta, maar iedereen noemt me Reca,’ zegt ze buiten adem. ‘Ik moet iets doen, een belangrijke bijdrage aan de wereld leveren, maar de rest van de stoet houdt me vreselijk op. Ik zeul ze al zo’n tijd met me mee. Als ze nou maar eens goed naar me luisterden, maar iedereen doet maar wat, een zootje ongeregeld, als je het mij vraagt. Ik heb echt geen tijd om me met hen bezig te houden, want ik heb belangrijke dingen te doen en ik houd ervan als de dingen goed geregeld zijn! Ik kan dat heel goed, dingen voor elkaar krijgen.’

Terwijl Reca gezellig doorratelt, wordt ze op haar schouder getikt en een figuur die eerst achter haar schuilging, komt nu naast haar staan. ‘Aangenaam,’ zegt ze, ‘wat zit u heerlijk in de zon. Mag ik me aan u voorstellen? Ik ben Graver. Ik wil heel graag snappen hoe dingen in elkaar zitten. Het leven is voor mij een intrigerende puzzel. Omdat ik boordevol met vragen zit, ontdek ik van alles waarvan ik het bestaan niet vermoedde. We zijn een bijzonder gezelschap hier. Nee, ik spreek het niet verkeerd uit, mocht u dat soms denken. We zijn een theatergezelschap, we spelen allemaal een rol in uw leven. U denkt

misschien dat u een zelf hebt of bent, maar u bestaat uit deze bonte stoet zelve. Is dat niet fantastisch? Al die mensen die u adviseren: wees toch uzelf of u moet het zelf weten, zij hebben geen idee wat een onmogelijke opdracht dat is, want welk deel van uzelf wilt u zijn of moet het weten?’

Graver lacht hartelijk om haar eigen grap, maar vervolgt haar relaas daarna weer serieus op een bijna samenzweerderige toon. ‘Weet u wat zo fascinerend is? Veel personages hebben nauwelijks weet van elkaar. Ze functioneren soms volstrekt langs elkaar heen waardoor ze zonder het van elkaar te weten precies tegenovergesteld handelen. Het is, zoals Reca het zei, een ongeorganiseerd zootje, dat elkaar op ondoorgrondelijke wijze beïnvloedt, samenwerkt of tegenwerkt. Je kunt het misschien het beste vergelijken met een flatgebouw vol mensen van verschillende nationaliteiten die in hun eigen taal van alles roepen of juist verzwijgen, hun eigen geuren verspreiden, uit ramen hangen of zich verbergen. Ze zijn een kolkend geheel dat zichzelf voortstuwt, een kakofonie van klanken die in elkaar overlopen en niet afzonderlijk hoorbaar worden. Er wordt geduwd, getrokken en teruggedeeind. Het is een oververhitte kookpot vol chemische reacties, een soep waarvan de afzonderlijke ingrediënten onherkenbaar zijn.

Kijk dit is Spriet. Zij is in allerlei opzichten het tegendeel van Reca. Waar Reca haar spierballen, eigen wil en standpunten laat zien, voegt Spriet zich naar de ander, reikt ze uit en wil de ander helpen. Ze heeft een geniaal radarsysteem met buitengewoon sterke voelsprietten. Spriet wil een goed mens zijn. Ziet u dat ze een karretje trekt, met die kleine erop? Dat is Stup. Stup is het stomme kind. Het kind dat nog geen woorden kent, dat zich vooral van de taal van het lichaam bedient. Ze wordt de dingen gewaar via haar zintuigen. Maar in Stup zit een gat. Een zwart gat, waar ze heel bang voor is. Ze houdt zich doodstil om het gat niet wakker te maken. Daarom wordt ze op een karretje voortgetrokken. Stup wacht tot er iemand

komt om haar te redden, om haar weg te halen bij dat zwarte gat. Maar ja, het zit in haar, dus u begrijpt wel hoe onmogelijk haar verlangen is. Om u de waarheid te zeggen, Stup is misschien het meest onaanzienlijke personage in onze stoet, maar iedereen gaat haar uit de weg, vanwege dat gat. Ook al hebben ze het niet in de gaten. Ziet u hoe lang het touw is waarmee Spriet het karretje trekt? Precies! Zo houdt ze zoveel mogelijk afstand van Stup en het zwarte gat. En waarom denkt u dat Reca zover voor de troepen uit loopt? Juist! Ze zijn allemaal bang om door die sterke zuigkracht in het zwarte gat te verdwijnen.

Oh ja, en dan hebben we Dansja nog natuurlijk, dat is een geval apart. Ziet u haar daar in het veld met die schitterend rode jurk aan? Ja, Dansja loopt niet in de stoet mee. Ze is altijd wel in de buurt, maar ze is vrij. Ik geloof dat zij de enige is die niet geïnfecteerd is door de angst van het zwarte gat. Ze is geen prater, maar een danser. Als we aan het eind van de dag stoppen met lopen en een rustplek zoeken, dan kijk ik graag naar haar dans. Het is alsof ze iedere avond een verhaal vertelt. Er is geen leugen in mijn dans, zegt ze altijd. Ik voel me het meest verwant aan haar. Ze graaft net als ik maar dan in haar lichaam, ze diept verhalen op, die daar ooit zijn neergelegd. Muziek kan sporen van een oud, verdwenen verhaal lostrillen, een aanraking kan dat ook of een geur.

Wij zijn allebei ontdekkingsreizigers in de binnenwereld. Reca en Spriet zijn ontdekkingsreizigers in de buitenwereld. Maar ja, waar vinden we een herberg, de rust en de taal om naar elkaars reisverhalen te luisteren. Zou dat niet geweldig zijn? O, we moeten verder. Reca is al bijna uit het zicht verdwenen! Ik moet erachteraan. We hebben werk te doen. Helaas, we kunnen niet net als u midden op de dag in het zonnetje zitten.' Graver maakt een elegante zwaai met haar zwarte flap-hoed en verdwijnt in de richting van de stoet. Terwijl de stoet vertrok, voelde ik de warmte van de vroege voorjaarszon op

mijn huid en hoe het gloedvol betoog van Graver een innerlijk vuurtje had opgestookt.

Mama, ik ben niet alleen. Er huist een bont theatergezelschap in me, vol vriendschappen en controverses. Die verschillende personages geven me ruimte. Met ieder personage durf ik er vol in te gaan, omdat ik er niet mee samenval en me niet volledig identificeer met een of enkele aspecten van mijzelf. Het is maar een deel van mij, er zijn nog vele andere personages die totaal anders zijn, denken en voelen. Het geeft me ruimte om de relatie met jou te onderzoeken, want ieder personage heeft ook zijn eigen verhouding met jou. Zo blijft de relatie tussen ons veelzijdig en dynamisch in plaats van dat hij eenzijdig wordt en stolt. Misschien is dit theatergezelschap wel precies wat ik nodig heb om mijn verhaal te vertellen.

Mijn blik valt op een andere foto van jou aan de muur. Ik neem hem in mijn handen en kijk naar je. Je bent jong en zit tussen twee jongemannen in op een geïmproviseerd bankje, een plank op twee houten kisten. Ze hebben allebei een arm om je schouder gelegd. Je knieën zijn gesloten en je handen liggen zedig in je schoot. Je hebt een zachte, wat dromerige blik in je ogen en een strik in je haar. De jongen links van je heeft Friese doorlopers met een krul van achteren onder zijn schoenen gebonden. Het lijkt of jij kunst- of hockeyschaatsen draagt, maar ik kan het niet goed zien. Als een van de weinige vrouwen reed je op Noren en maakte je lange tochten om Vlaardingse moppen te halen. Je hield enorm van schaatsen. Ik vermoed dat het je een gevoel van vrijheid gaf, je lichaam dat in soepele bewegingen over het ijs gleed, het doffe geluid van ijzers over het ijs, de tintelende vrieskou en de uitgelaten sfeer. Wat had ik die jonge vrouw graag gekend.

1

Woordenwisseling

